popat Denish p. Denish.

Name:- Popat Denish pratapbhai

SEM:- 1

Roll No 318

PNR NO COC 2025318

Sub: Banking and finance

Papar Name: COC course Banking

Paper Code. MJ - BAF 101/102

VISION

Popat Denish P. Denish

(1) આર. બી. આઈની નાણાકીય નીતિ વિસ્તૃત રીતે સમજાવો.

→ પ્રસ્તાવના

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા ભારતનુ કેન્દ્રીય બેંક છે. જે 1935 માં સ્થાપિત થયુ હતુ. તેનુ મુખ્ય કાર્ય ભારતની આર્થિક સ્થિરતા જાળવવાનુ છે. જેમા નાણાકીય નીતિ એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. નાણાકીય નીતિ દ્વારા R.B.I આર્થિક વૃદ્ધિ, મોંઘવારી ના નિયંત્રણ, રોજગારી અને નાણાકીય ક્ષેત્રની સ્થિરતામાં પર અસર કરે છે. આ નીતિના RBI ની મોનેટરી પોલીસી કમીટી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે

→ નાણાકીય નીતિ શું છે?

નાણાકીય નીતિ એ એક એવા સાધનોનો સમૂહ છે જેનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા એકંદર નાણા પુરવઠાને નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

→ નાણાકીય નીતિના પ્રકારો :-

નાણાકીય નીતિના ત્રણ પ્રકારો છે.

Popat Denish P. Denish

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ.
2. સંકોચવાદી નાણાકીય નીતિ.
3. તટસ્થ નાણાકીય નીતિ.

આ ત્રણે નાણાકીય નીતિના પ્રકારો દેશના આ અર્થતંત્ર ઉપર અને અન્ય દેશો સાથેના આર્થિક વેપાર ઉપર અલગ-અલગ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે.

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ :-

"પૈસા વધારો, વ્યાજ ઘટાડો, અર્થતંત્ર ચલાવો."

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવી ઘટાડવી, મંદી દૂર કરવી.
સાધનોનો ઉપયોગ	રેપોરેટ ઘટાડવો (CRR, SLR ઘટાડો) OMO દ્વારા બોન્ડ્સ ખરીદી, રિવર્સ રેપો રેટ ઘટાડો
અસર	લોન સસ્તી → રોકાણ ↑ → ખર્ચ વધે → ઉત્પાદન વધે GDP વૃદ્ધિ ↑

Popat Denish P. Denish-

૨. સંકોચવાહી નાણાકીય નીતિ.

"પૈસા ઘટાડો, વ્યાજ વધારો, મોંઘવારી રોકે"

લક્ષણ	વર્ણન.
ઉદ્દેશ	મોંઘવારી નિયંત્રણ, અર્થતંત્ર ઓવરહિટ બનતી બચાવવું
સાધનોનો ઉપયોગ	રેપો રેટ વધારો, CRR, SLR વધારો, OMO દ્વારા બોન્ડસ.
અસર	લોન મોંઘી → ખર્ચ ઘટે ક્રેડિટ ઘટે → માંગ ઘટે મોંઘવારી ↓
જોખમી	વૃદ્ધિ ધીમી પડી શકે.
ઉદા: (૨૦૨૨-૨૩)	મોંઘવારી 7.8% પર → રિપોરેટ 6.5% સુધી.

૩. તટસ્થ નાણાકીય નીતિ :-

"સંતુલન જાળવો, ન વધારવો, ન ઘટાડવો"

Popat Denish p. [signature]

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	મોંઘવારી અને વૃદ્ધિ વચ્ચે સંતુલન
સ્થિતિ	જ્યારે અર્થતંત્ર સ્થિર હોય (CPI ૪% GDP ૭%)
સાધનો	રેટમાં કોઈ ફેરફાર નહિ
અસરો	અર્થતંત્ર, સ્થિર, ગતિએ ચાલે
ઉદા: 2025	ઓક્ટોબર 2025 રેપો (૬.૫૦%) ૫૪%, GDP ૭%

→ નાણાકીય નીતિના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો:-

RBI ની નાણાકીય નીતિના મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય:

1 મોંઘવારી નિયંત્રણ:
RBI નો ૪% લક્ષ્યાંક મોંઘવારી (CPI આધારિત) જાળવવાનો છે

2. આર્થિક વૃદ્ધિ:-
GDP વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવું, ખાસ કરીને નબળી વૃદ્ધિના સમયે.

vision

Popat Denish. P. Denish.

3. નાણાકીય સ્થિરતા :-
બેંકોમાં પ્રભની પુર્યાપ્તા લિક્વીડીટી અને નાણાકીય ક્ષેત્રનું મજબ ધરાવવુ.

4. રોજગારી અને વિનિમય દર :-
રોજગારી વધારવી અને રૂપિયાની મૂલ્યની સ્થિર રાખવું.

નાણાકીય નીતિના સાધનો

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા તેની નાણાકીય નીતિને અમલમાં મૂકવા માટે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. આ સાધનો દ્વારા લિક્વીડીટી, વ્યાજ દરો, અને બેંકની RBI ક્રેડીટ આપવી.

(1) પ્રત્યક્ષ સાધનો :-

આ સાધનો પૈસાના પુરવઠાને સીધુ અસર કરે છે અને તેનો પ્રભાવ આખા અર્થતંત્ર પર પડે છે

Popat Denish P. Denish

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	અસર	ઉદા.
રેપોરેટ	RBI બેંકોને ટૂંકા લોન આપે છે. તેના પર વ્યાજના દર બેંકોની તેમની સિક્યોરિટીઝ RBIની ગીરવી મૂકીને લોન જે.	મોંઘવારી નિયંત્રણ અને વ્યાજ દરોનો નિર્ધારણ	વધારો → લોન મોંઘી → ક્રેડિટ ઘટે → લોન સસ્તી ક્રેડિટ વધે વૃદ્ધિ ઘટે	6.50% ઓક્ટોબર 2025 માં.
રિવર્સ રેપોરેટ	RBI બેંકો પાસેથી નાણાં લે છે તેના પરનો વ્યાજનો દર.	બજારમાંથી પૈસા શોષી લેવા.	બેંકોની RBI માં પૈસા જમા કરવા.	6.25%
કેશ રિઝર્વ રેશિયો.	બેંકોએ તેમની જમાકર્તાનો ટકા RBI માં રોકડમાં જમાં રાખાવો	બેંકોની ક્રેડિટ આપવા ની ક્ષમતા ઘટાડવી	વધારો → બેંકો પાસે	4.50%
સ્ટેટ્યુટરી લિક્વિડિટી રેશિયો	બેંકોએ તેમની નેટ ડિમાન્ડ એન્ડ ટાઇમ લાય સરકારી બોન્ડ	બેંકોની લિક્વિડિટી અને સરકારી ધિરાણની	બેંકોને સુરક્ષિત.	18%
માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ ફેસિલિટી.	બેંકો ઇમરજન્સીમાં રેપોરેટ + 0.25% પર RBI પાસેથી લોન જે.	લિક્વિડિટી ડેફિસિટમાં મદદ	બેંકોને ઓક્સિજન આપ.	6.75

Popat Denish P. Denish

આ સાધનો ક્રેડિટના વિસ્તરણને નિયંત્રિત કરે છે અને ઓક્કસ પર અસર કરે છે

3. અન્ય સાધનો.

સાધન	વર્ણન	ઉપયોગ.
લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસીલીટી	રેપો + રિવર્સ રેપો સંયોજન	રોજની લિક્વીડીટી નિયંત્રણ.
ટર્મ રેપો ઓપરેશન્સ.	7,14,28 દિવસની લોન	મધ્યમ ગાળાની લિક્વીડીટી
વેરિએબલ રેટ	બજાર વ્યાજ દર આપે	લિક્વિડીટી ફેરફ

MPC (મોનેટરી પોલિસી કમીટી)

રચના:- ગવર્નર, ડેપ્યુટી ગવર્નર, અને નિષ્ણાતો. (સરકાર દ્વારા નિમાયેલ)

બેઠકો :- વર્ષમાં 6 વખત, જેમા ના. નીતિમાં રીઝોલ્યુશન પર મતદાન થાય છે.

અહીંકિત નિર્ણય પ્રક્રિયા:- મોટા ભાગ ઇન્ફ્લેશન, ટાર્ગેટિંગ પર આધારિત જેમા આર્થિક ડેટા,

GDP, CPI, IIP.

Popat Denish P   Denish 8

→ નાણાકીય નીતિની વિવિધ અસરો

નાણાકીય નીતિ એ કેન્દ્રીય બેંક દ્વારા અપનાવવામાં આવતી નીતિ છે જેમા પુરવઠા, વ્યાજ દર ક્રેડિટના પુરવઠાને નિયંત્રિત કરીને અર્થતંત્રને પ્રભાવિત કરવામાં આવે છે

(1) આર્થિક વૃદ્ધિ :

વિસ્તરણકારી નીતિ :- વ્યાજદર ઘટાડીને અને પૈસાનો પુરવઠો વધારીને રોકાણ અને ખર્ચ વધે છે GDP ની વૃદ્ધિ થાય છે

(2) ફુગાવો :-

નીચો વ્યાજદરથી માંગ વધે છે. જેનાથી ફુગાવો, વધી શકે છે. ઊંચા વ્યાજ દર થી માંગ ઘટે છે. ફુગાવાને નિયંત્રણ રાખે છે

3. બેરોજગારી :-

વિસ્તરણકારી નીતિને વ્યવસાયો વધુ રોકાણ કરે છે જેનાથી નોકરીઓ વધે છે અને બેરોજગારી ઘટે છે

4. વિનિમય દર :-

ઊંચા વ્યાજદરથી વિદેશી મૂડી આકર્ષણ છે જેનાથી રૂપિયો મજબૂત થાય છે.

Popat Denish P. Denish.

5. રોકાણ અને બચત:-

નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે.
જે રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે

ઊંચા વ્યાજદરથી બચત વધે છે પરંતુ રોકાણ ઘટે છે.

6. બેંકિંગ અને નાણાકીય સ્થિરતા:

→ CRR, SLR જેવા સાધનોથી બેંકોની લિક્વિડીટી નિયંત્રિત થાય છે.

→ અતિ વિસ્તરણથી નાણાકીય અસ્થિરતા થઈ શકે છે

→ નાણાકીય નીતિની સામાન્ય લોકો પર અસરો?

નાણાકીય નીતિ સીધી રીતે બેંકોને અસર કરે છે પરંતુ તેની અસર લોકોના રોજીંદી જીવનમાં પણ અસર થાય છે.

→ અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણકારી નીતિ	સંકોચનકારી નીતિ
લોન અને EMI	હોમ/કાર લોન સસ્તી EMI ઘટે	EMI વધે → લોન વધે.

Popat Denish P. Denish - 10

બચત અને FD		સસ્તી લોન → કાર ઘર મિલકતની ખરીદી વધે	મોંઘી લોન ખર્ચ ઘટે, બજેટ બગાડે
નોકરી અને આવક		વ્યવસાય ઘટે → નોકરીઓ વધે	મંદી → છટણી, પગાર ફ્રીઝ

નાણાકીય નીતિની વેપારીઓ પરની અસરો :-

નાણાકીય નીતિ વેપારીને સ્ટોક, કોમોડિટી, ~~નોકરી અને~~, ફોરેક્સ, બોન્ડ અને ક્રિપ્ટો માર્કેટમાં સીધી પરોક્ષ રીતે અસર કરે છે

અસરનુ ક્ષેત્ર	વિસ્તૃતરણની નીતિ	સંકોચનકારી નીતિ
સ્ટોક માર્કેટ	લોન સસ્તી → કોર્પોરેટ નફો વધે - બુલ માર્કેટ	લોન મોંઘી → ખર્ચ ઘટે → બેર માર્કેટ
કોમોડિટી	નીચા રેટ → ગોલ્ડમાં રોકાણ વધે, ક્રૂડ ઓઇલ વધે	ઊંચા રેટ → ગોલ્ડ રેટ
ફોરેક્સ	રૂપિયો નબળો → એક્સપોર્ટર્સનો ફાયદો	રૂપિયો મજબૂત ઇમ્પોર્ટરને ફાયદો
બોન્ડ	બોન્ડ યિલ્ડ ઘટે, બોન્ડ કિંમતો વધે	યીલ્ડ વધે → બોન્ડ કિંમતો ઘટે

→ નાણાકીય નીતિની આયાત અને નિકાસ પરની અસરો

નાણાકીય નીતિ મુખ્યત્વે વિનિમય દર, વ્યાજ દર અને અર્થતંત્રની માંગને પ્રભાવિત કરીને આયાત અને નિકાસ પર અસર કરે છે.

Popat Denish [signature] 11

1 વિનિમય દર પર અસર

- વિસ્તરણકારી નીતિ:

વિદેશી મૂડી બહાર વહે છે. જેનાથી સ્થાનિક કરન્સી નબળી પડે છે.

- નિકાસકારો માટે :-

નિકાસ સસ્તી થાય છે. વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધે છે. → નિકાસ વધે.

- આયાતકારો માટે:-
આયાત મોંઘી થાય છે.

2 માંગ અને ફુગાવા પર અસર

વિસ્તૃતકારી નીતિ: અર્થતંત્રની માંગ વધે છે જેનાથી સ્થાનિક વસ્તુઓની માંગ વધે છે આયાત વધે છે. ખર્ચ થઈ

3. ક્રેડિટ અને રોકાણ પર અસર:-

નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે. નિકાસકારો અને આયાતકારો બન્ને વિસ્તારી વ્યવસાય કરી શકે પરંતુ વિનિમય દરનો અસર વધુ પ્રબળ હોય છે

ઊંચા વ્યાજ દરથી ક્રેડિટ મોંઘુ થાય છે → વ્યવસાયોના વિસ્તારમાં અડચણ. જે આયાત નિકાસને અસર કરે છે